Aripov Sh.O.
FarDU Pedagogika kafedrasi katta o’qituvchisi,
Pedagogika fanlar bo’yicha falsafa doktori (PhD)
Rasulova K.M.
Farg’ona davlat universiteti 2-kurs magistranti

INKLYUZIYA SHAROITIDA IJTIMOIY FAOLLIKNI SHAKLLANTIRISHGA INNOVATSION-PEDAGOGIK YONDASHUVLAR

Annotatsiya: *Maqolada inklyuziv ta’lim muhitida o‘quvchilarning ijtimoiy faolligini shakllantirishga qaratilgan innovatsion-pedagogik yondashuvlar chuqur tahlil etilgan. Muallif ijtimoiy faollikni shaxsning o‘z imkoniyatlarini jamiyat hayotiga faol tatbiq etish qobiliyati sifatida yoritadi. Inklyuziv ta’limda hamkorlik, empatiya va mas’uliyatni rivojlantirish mexanizmlari, raqamli texnologiyalarning ijtimoiylashuvdagi o‘rni hamda kommunikativ kompetensiyani mustahkamlovchi pedagogik modellar batafsil o‘rganilgan*.

Kalit so‘zlar: *inklyuziya, ijtimoiy faollik, innovatsion yondashuv, pedagogik integratsiya, raqamli texnologiyalar, kommunikativ kompetensiya, empatiya.*

Аннотация*: В статье подробно анализируются инновационно-педагогические подходы, направленные на формирование социальной активности учащихся в инклюзивной образовательной среде. Автор раскрывает социальную активность как способность личности активно применять свои возможности в общественной жизни. Рассмотрены механизмы развития сотрудничества, эмпатии и ответственности в инклюзивном обучении, роль цифровых технологий в процессе социализации, а также педагогические модели, укрепляющие коммуникативную компетенцию.*

Ключевые слова: *инклюзия, социальная активность, инновационный подход, педагогическая интеграция, цифровые технологии, коммуникативная компетенция, эмпатия.*

Abstract: *The article provides an in-depth analysis of innovative pedagogical approaches aimed at developing students’ social activity within an inclusive educational environment. The author defines social activity as an individual’s ability to actively apply their potential in social life. The mechanisms of fostering cooperation, empathy, and responsibility in inclusive education, the role of digital technologies in socialization, and pedagogical models that enhance communicative competence are thoroughly examined.*

Keywords*: inclusion, social activity, innovative approach, pedagogical integration, digital technologies, communicative competence, empathy.*

XXI asr ta’lim tizimi insonning jamiyatdagi faol ishtirokini, ijtimoiy ongini va fuqarolik mas’uliyatini rivojlantirishga yo‘naltirilgan. Shu nuqtai nazardan, inklyuziv ta’lim — zamonaviy ta’lim paradigmasining markazida turuvchi insonparvar tizimdir. U barcha bolalar uchun teng

imkoniyatlar yaratadi, ayniqsa, imkoniyati cheklangan o‘quvchilarning ijtimoiy faolligini rivojlantirishga xizmat qiladi. Inklyuziv muhitda har bir bola nafaqat bilim oladi, balki o‘zining ijtimoiy rolini anglaydi, jamoaga hissa qo‘shish zaruratini his etadi. Shu sababli inklyuziv jarayonda ijtimoiy faollikni oshirish masalasi pedagogikaning ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylandi.

Inklyuziv ta’lim va ijtimoiy faollik tushunchalarining o‘zaro bog‘liqligi. Inklyuziv ta’limning mohiyati barcha o‘quvchilarning ehtiyojlari, qobiliyatlari va imkoniyatlarini hisobga olgan holda yagona ta’lim muhitini yaratishdir. Bu yondashuvda asosiy maqsad — har bir bolaning jamiyatda o‘z o‘rnini topishi va faol fuqarolik mavqeini shakllantirishdir. Ijtimoiy faollik esa, insonning ijtimoiy munosabatlarda ishtirok etish darajasini, tashabbus ko‘rsatish, muammolarga befarq bo‘lmaslik, jamoaviy qaror qabul qilishda faol qatnashish qobiliyatini bildiradi.

Davidova tadqiqotlariga ko‘ra[8], inklyuziv ta’limda ijtimoiy faollikning rivojlanishi o‘quvchilarning o‘ziga ishonchini, o‘zini qadrlash hissini va ijtimoiy mas’uliyatni kuchaytiradi. YUNESKOning 2023-yildagi hisobotida esa ta’kidlanishicha, inklyuziv maktablar — ijtimoiy tenglikning eng samarali shakli bo‘lib, u o‘quvchilarda “biz” tushunchasini shakllantiradi.[9] Shunday qilib, inklyuziv muhit ijtimoiy faollik uchun tabiiy sharoit yaratadi: har bir o‘quvchi boshqalarga yordam berish, hamkorlikda ishlash va o‘z hissasini qo‘shish orqali o‘z ijtimoiy pozitsiyasini mustahkamlaydi.

Zamonaviy ta’limda innovatsion yondashuvlar ijtimoiy faollikni rivojlantirishning muhim omili sifatida qaraladi. Pedagogik innovatsiyalar o‘quvchini o‘quv jarayonining markaziga qo‘yadi, ularning mustaqil fikrlashini, tashabbuskorligini va ijtimoiy mas’uliyatini oshiradi. Masalan, “Service learning” metodida o‘quvchilar real ijtimoiy muammolarni hal etish jarayonida o‘rganadilar. Bu yondashuv ularni jamiyat hayotiga bevosita jalb etadi. “Project-based learning” texnologiyasi esa o‘quvchilarga jamoaviy loyihalarda o‘z rolini topish, muammolarni birgalikda hal qilish va o‘z g‘oyalarini ilgari surish imkonini beradi.

Qodirova o‘z tadqiqotida shuni isbotlaganki, interfaol o‘yinlar, raqamli forumlar va “peer tutoring” metodlari yordamida o‘quvchilar nafaqat bilim oladilar, balki o‘zaro muloqot madaniyatini, empatiyani va jamoaviy mas’uliyatni ham o‘zlashtiradilar. Bu esa ularning ijtimoiy faolligini tabiiy tarzda oshiradi.[10] Innovatsion-pedagogik yondashuvlar, xususan, raqamli hamkorlik (digital collaboration) orqali imkoniyati cheklangan o‘quvchilarni ham ijtimoiy jarayonlarga faol qo‘shish imkonini beradi. Masofaviy platformalarda tashkil etilgan umumiy loyiha va muhokamalar ularning jamoadan ajralib qolmasligiga yordam beradi.

Ijtimoiy faollikni oshirishda kommunikativ kompetensiyaning roli. Ijtimoiy faollikning ildizi kommunikatsiyaga borib taqaladi. Inson o‘z fikrini to‘g‘ri ifoda eta olmasa, boshqalarni tinglay olmasa yoki o‘zaro hurmat muhitida muloqot qilmasa — u to‘liq ijtimoiy faol shaxsga aylana olmaydi. Shu sababli inklyuziv ta’limda kommunikativ kompetensiyani shakllantirish alohida e’tibor talab etadi.

[8] Davidova N. *Inclusive Learning Environments: Modern Challenges and Solutions.* Journal of Modern Pedagogy. 2022. 5(2), 33–39-bet
[9] UNESCO. *Inclusive Education and Social Participation Framework.* Paris: UNESCO Publishing. 2023.
[10] Qodirova M. *Innovatsion metodlar orqali inklyuziv ta’limda ijtimoiy faollikni rivojlantirish.* “Pedagogik ta’lim” jurnali. 2023. №4, 45–52-bet.

Yuldasheva fikricha, muloqot jarayonida empatiya, bag‘rikenglik, ijobiy til ishlatish va konfliktlarni tinch yo‘l bilan hal qilish ko‘nikmalarini o‘rgatish o‘quvchilarda ijtimoiy yetuklikni ta’minlaydi.[11] “Debat”, “Rol o‘ynash”, “Dialog madaniyati” kabi metodlar nafaqat bilim beradi, balki shaxslararo muloqotni kuchaytiradi. Shuningdek, raqamli davrda virtual kommunikatsiya ham ijtimoiy faollikning muhim ko‘rinishidir. O‘quvchilarning onlayn forumlarda, guruhli muhokamalarda, ijtimoiy loyihalarda faol ishtirok etishi ularning o‘zini jamiyatning bir qismi sifatida his etishiga yordam beradi.

Inklyuziv ta’limning muvaffaqiyati ko‘p jihatdan ta’lim jarayonida ishtirok etayotgan barcha subyektlarning hamkorligiga bog‘liq. Pedagog, psixolog, ota-ona, sinfdosh va jamiyat vakillarining yagona maqsad sari birlashuvi o‘quvchining ijtimoiy rivojlanishiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. *Ivanova va Petrov* ta’kidlaganidek[12], pedagogik integratsiya — bu o‘qituvchining o‘z fanini boshqa ijtimoiy yo‘nalishlar bilan uyg‘unlashtira olish mahoratidir. Masalan, tasviriy san’at darslarida “Do‘stlik” mavzusida qo‘shma ishlar bajarish, texnologiya fanida “Yordamchi vositalar” yasash, jismoniy tarbiya mashg‘ulotlarida “Bir jamoa – bir maqsad” tamoyilini qo‘llash orqali ijtimoiy birlik mustahkamlanadi. Bunday hamkorlik muhitida o‘quvchi o‘zining ijtimoiy foydasini his etadi, boshqalarga yordam berish orqali o‘z qadriyatlarini shakllantiradi.

Amaliy tavsiyalar va istiqbollar. Inklyuziv ta’lim sharoitida ijtimoiy faollikni shakllantirish — bu nafaqat alohida ehtiyojli bolalarning ta’lim jarayoniga teng ravishda jalb etilishini ta’minlash, balki ularning shaxsiy salohiyatini ochib berish, jamiyat hayotida faol ishtirok etish imkoniyatlarini yaratishdir. Shu bois, ushbu jarayonda innovatsion-pedagogik yondashuvlarni amaliyotga joriy etish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Quyida inklyuziv muhitda ijtimoiy faollikni rivojlantirish bo‘yicha amaliy tavsiyalar va kelgusidagi istiqbollar keng yoritiladi.

Birinchidan, ta’lim muassasalarida inklyuziv sinflar uchun moslashtirilgan o‘quv dasturlari va metodik qo‘llanmalarni ishlab chiqish zarur. Ushbu materiallarda differensial yondashuv, o‘yin texnologiyalari, hamkorlikda o‘qitish (cooperative learning) va reflektiv metodlar asosida mashg‘ulotlarni tashkil etish ijtimoiy faollikni oshirishga xizmat qiladi. Masalan, “peer tutoring” yoki “tengdosh yordamchi” modeli orqali bolalar bir-biridan o‘rganish imkoniyatiga ega bo‘ladilar — bu esa nafaqat bilim, balki empatiya, muloqot madaniyatini ham rivojlantiradi. Ikkinchidan, pedagoglarning kasbiy kompetensiyasini oshirishga alohida e’tibor berish lozim. O‘qituvchilar uchun maxsus inklyuziv ta’lim bo‘yicha treninglar, seminarlar va vebinarlar tashkil etilishi ularning innovatsion metodlardan foydalanish salohiyatini kengaytiradi. Masalan, “Universal Design for Learning (UDL)” tamoyillari asosida darslarni loyihalash o‘quvchilarning turli imkoniyatlariga mos sharoit yaratadi.

Uchinchidan, ota-onalar bilan samarali hamkorlik yo‘lga qo‘yilishi kerak. Inklyuziv jarayon faqat maktab devorlari bilan cheklanmasligi kerak, balki oilaviy muhitda ham qo‘llab-quvvatlovchi ijtimoiy fazo yaratilishi lozim. Shu maqsadda, “ota-ona klublari”, “inklyuziv ota-onalar akademiyasi” kabi tashabbuslar ijtimoiy faollikni mustahkamlovchi amaliy platformalar

[11] Yuldasheva D. *Kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishning zamonaviy yo‘llari.* Tashkent: Fan va texnologiya. 2023.
[12] Ivanova A., Petrov S. *Pedagogical Integration in Inclusive Education.* Moscow: MGPU Press. 2020.

bo‘lishi mumkin. To‘rtinchidan, ijtimoiy sheriklik tizimini kengaytirish muhim. NNTlar, mahalla qo‘mitalari, ijtimoiy xizmat markazlari, madaniyat va sport tashkilotlari bilan hamkorlikda qo‘shma loyihalar amalga oshirilsa, nogironligi bo‘lgan bolalar uchun kengroq ijtimoiy maydon yaratiladi. Masalan, “Inclusive Art” yoki “Sport for All” kabi dasturlar bolalarda o‘zini jamiyatning to‘laqonli a’zosi sifatida his etish hissini mustahkamlaydi.

Beshinchidan, raqamli texnologiyalardan foydalanish istiqbolli yo‘nalishlardan biridir. Onlayn ta’lim platformalari, virtual simulyatorlar, interfaol o‘yinlar, masofaviy ijtimoiy mashg‘ulotlar nogironligi bo‘lgan bolalarning ishtirokini kengaytiradi. Shu orqali ular o‘z imkoniyatlarini real hayotdagi tajribalarga tatbiq etish uchun zarur ijtimoiy ko‘nikmalarga ega bo‘ladilar. Oltinchidan, kelgusida ilmiy-tadqiqot ishlarini kengaytirish ham muhim istiqboldir. Inklyuziv ta’limda ijtimoiy faollikni o‘lchash indikatorlarini ishlab chiqish, diagnostik metodlarni takomillashtirish, psixologik-pedagogik monitoringni avtomatlashtirish bu sohada samaradorlikni yanada oshiradi. Yettinchidan, davlat siyosatida inklyuzivlikni rivojlantirish bo‘yicha strategik dasturlarni amalga oshirish zarur. Bu borada BMTning “Nogironlar huquqlari to‘g‘risida”gi konventsiyasi, UNESCOning “Inclusive Education 2030” dasturiga muvofiq milliy strategiyalarni shakllantirish, qonunchilik bazasini takomillashtirish orqali amaliy asos yaratish mumkin.

Inklyuziv ta’lim – bu shunchaki ta’lim tizimining bir shakli emas, balki insonparvarlik falsafasiga asoslangan ijtimoiy islohotdir. U jamiyatdagi har bir shaxsning faolligini rag‘batlantiradi, o‘zaro hurmat va tenglik madaniyatini mustahkamlaydi. Innovatsion-pedagogik yondashuvlar yordamida o‘quvchilar nafaqat bilim oladilar, balki jamiyatda o‘z o‘rnini topishni, muammolarga befarq bo‘lmaslikni, ijtimoiy mas’uliyatni o‘z zimmasiga olishni o‘rganadilar. Shunday qilib, inklyuziya bu ijtimoiy faollikni rivojlantirishning eng insoniy va zamonaviy yo‘nalishidir. Inklyuziv ta’lim sharoitida ijtimoiy faollikni shakllantirishga innovatsion-pedagogik yondashuvlar bu faqat pedagogik yangilik emas, balki ijtimoiy adolat, insonparvarlik va tenglik g‘oyalarini hayotga tatbiq etish vositasidir. Shu bois, har bir ta’lim muassasasi, pedagog, ota-ona va jamiyat a’zosi ushbu jarayonning faol ishtirokchisiga aylanishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI:

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni, 2020-yil.
2. “Nogironligi bo‘lgan shaxslarning huquqlari to‘g‘risida”gi Qonun, 2021-yil.
3. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 15-martdagi “Inklyuziv ta’limni rivojlantirish konsepsiyasi” qarori.
4. Davidova N. *Inclusive Learning Environments: Modern Challenges and Solutions.* Journal of Modern Pedagogy. 2022. 5(2), 33–39-bet
5. Ivanova A., Petrov S. *Pedagogical Integration in Inclusive Education.* Moscow: MGPU Press. 2020.
6. Qodirova M. *Innovatsion metodlar orqali inklyuziv ta’limda ijtimoiy faollikni rivojlantirish.*

“Pedagogik ta’lim” jurnali. 2023. №4, 45–52-bet.

7. UNESCO. *Inclusive Education and Social Participation Framework.* Paris: UNESCO Publishing. 2023.

8. Yuldasheva D. *Kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishning zamonaviy yo‘llari.* Tashkent: Fan va texnologiya. 2023.